

Çağdaş Kazak edebiyatının kurucularından olan, Alaş kahramanı ünli yazar Mirjakıp Duwlatov'un "Bakıtsız Jamal" adlı eserinden, başka bir deyişle Kazak edebiyatının ilk romanından alınan aşığıdaki bölümü okuyunuz, transkripsiyonunu yapıp Türkiye Türkçesine aktarınız, eser hakkında sınıfta konuşup tartışınız.

Kaynak:

adabiportal.kz, erişim tarihi: 01.12. 2015.

I

Өткен қыс шаруаға жеңіл болғандықтан мал күйлі, бие ішті болып, Көктал қыстаған Құрмандеген атаның ауылы жылдағыдан жайлауға ерте шығып еді. Екі ауылнай елдің жайлауы Саумал-көлге жағалай ауылдар қонып, былтырғы жұрттарына үй тігіп, көпұзамай бие де байлады. Қыстай бір-біріне араласпаған ағайындар сағынысып, қашаннан астас, тойлас болған ғадеттерінше бір ауылды бір ауыл ерулікке шақыра бастады. Бозбалалар аралап қымыз ішеміз деген болып, тәуір киімдерін киіп, жақсы аттарын мініп, қызды ауылды қырындап жүрулері көрініп, балалар да асау тайларын үйретпекке еді.

Бір күні түс кезінде көлдің жел жағынан шаңдатып шауып келе жатқан бір орыс, бір қазақ көрінді. Балалар қашып үйге тығылып, үлкендер бұл екеуі қайда тоқтар екен деп тұрғанда, барды да Бекжан деген ауылнайдың үйіне түсті. Жарты сағат болмай-ақ, сол жайлаудағы елге «ертең ерте осы жерге крестьянский начальник келеді» деп мағлұм болды. Әлгі екеуі бірі стражник, бірі поштабай екен, төренің алдынан үйтіктіріп, лау байлатып, қой сойдыруға шыққан.

Ол түні ауылнай, выборнайлар ұйықтамастан қызметінде болып, таңертең ауылдан оқшауырақ жерде тігіліп қалған бір ақ үй, бір қоңыр үй көрінді.

Сәске кезінде қоңыраулатып пәуескемен төре де көрінді. Алды-артынан етектері далиып, жалпылдап шапқан қазақтармен даярлаған үйге келіп тоқтағанда, мойындарына шынжырлы знак таққан ауылнай, билер неше мәрте шұлғып, қошаметпен, «тақсырлап» үйге кіргізді.

Сол арада жұмысы бар, жоқ болса да тамашаға жүздей кісі жиналып қалған еді, халықтың қазіргі әңгімесі: «Начальник не жұмысқа келді екен? Бәлки, биылғы Сатыбалдының арызы шығып қалған болар ма?» десті. Бағзылары: «Жоқ, оның үшін неге келсін. Мәмбеттің болыстығын өзіне әперуге «келген шығар...» деп әрқайсысы өз ойындағысын айтып, даланы бастарына көтеріп, гүрілдесіп отырғанда маңдайынан тер шығып, бөркін қолына ұстап үйден Бекжан шықты.

Жұрт бұған қарап:

- Қалай, ауылнай? Төре қызметке разы ма, не жұмыспен келген екен? - деп сұраған соң, ауылнай айтты:

- Әлхәмдүлиллә, өзімді бек мақтап, қолымнан қайта-қайта «спасибо» деп ұстады. Шыққан жұмысы бұл жерде емес, Қарасу станциясындағы Хохол қаласына барады екен, мұнда қонақ болып, тынығып, кешке жөнеледі. Өзі бек рақымды кісі көрінеді: «Шаруа қалай, ел арасы тыныш па?» - деп һәммасін сұрады. Анау күнгі Көтібайдың мені боқтағанын айтқаным жоқ, оны айтқанда бәлеме болатын еді, не қылайын. Хасеннің көңіліне қарадым. Және де төренің бір жат хабары сол: «Қазақтан солдат алынбайды, бірақ мұжықтар секілді қала болам десең, 15 десятина жер беріледі, - деді. - Егін салыңдар, школ ашыңдар, ұлықтарыңды сыйлап, бұйрықтарын орнына келтіріңдер», - деп насихат айтты.

Бекжан начальниктен тағы естігенін сөйлей бастағанда, әлгі топтанып отырған халыққа бір жігіт шауыл келіп:

- Сүйінші, Сәрсекке! Шолпан жеңге аман-есен босанып, тақия тігіп беретін тапты, - деді. Сол уақытта жастар «Сәрсекке» деп, үлкендер:

- Сәрсенбай, қуанышқайырлы болсын, алла ұзағынан сүйіндірсін, әйел бала деменіз! - десті. Сәрсенбай:
- Жоқ, олай деменіздер, мен қайбір ұл-қыз таңдайын деп жүрген кісі, - деп орнынан тұрып, атына мініп үйіне қайтты.

II

Оқушылар! Хикаямыздағы оқиғалар жоғарыда айтылмыш Сәрсенбайдың үй ішіндегі кісілерден басталғаны себепті, анық аңлатпақ үшін Сәрсенбайдың кім екендігін нәм қандай кісі екендігін жазамын.

Сәрсенбай еш бір ғылым оқымаған момын, мал баққан кісі еді. Атасынан артық дәулет қалмаса да, берірек келген соң малы да жақсы болып, жылқысы жүзден асып, екі жүз, үш жүздеп қой да бітіп, қатардағы малды үйінің біріне қосылып еді. Бірақ мал жағынан көңілі хош болса да, Сәрсенбайдың жамағаты Қалампыр ғұмырында бала көтермей, бұл екеуі балаға мұқтаж еді.

Сәрсенбай бағзы уақытта өзі де нәм жаны ашитын жақындарының сөзімен де бала үшін бір тоқал алуды ойласа да, Қалампырдан аса алмай, әне-міне деп жүруші еді. Бір күні бір мәжілісте отырған уақытта бір құрдасының қымыз ішіп қызып отырып, әзілмен болса да, шынымен болса да сөз арасында: «Әй, құбас! Сонша малды айдап жүріп, дұрыстап зекет бермейсің, қажыға бармайсың, кім үшін жинап жүрсің? Ақырында Қалампырдан қорқып, тоқал да алмадың», - деген сөзін естіп, ол күні үйіне бек мұңайып келіп, қатынымен сөйлеспестен жатып қалып еді.

Ертеңіне ауылындағы бір-екі ағайындарын шақырып алып:

- Міне, мен сіздерді шақырғаным, «үмітсіз - шайтан» деген, «мал бітпес жігіт болмас, құрарына қара, ұл таппас қатын болмас, тұрарына қара» деп, бұл уақытқа шейін сабыр етіп едім. Енді мен болсам қырықтың екеуіне келдім. Қалампыр да биыл отыз үште. Қатыным! Пайғамбардың сүнәті ғой, сен де рұқсат бер, ағайыным, сіздер осы жұмысты қолға алыңдар, міне, біраз қанағат бар ғой. Мен енді бел байладым, - деп ақырғы сөзін мағлұм етті.

Қалампыр қанша ұнатпаған болса да, бұл сапарда Сәрсенбай да, нәм басқалар да бір ауызды болып сол жерде-ақ уағда қылғанын көріп, іші суып, енді сөйлегенімен қолдан еш нәрсе келмесін біліп:

- Не қылсаңдар ықтияр. Әуелінде де мен тоқал алма деген жерім жоқ, маған несін айтасыңдар?!-деп түсі бұзылып, үйден шығып кетті.

Мұнан кейін көп уақыт өткізбей, Сәрсенбай бір қыз айттырды. Өздеріне қырық шақырым жерде Сайболат деген елде Жарас деген молланың бір ұл, бір қызы бар екен. Молла опат болған соң, қатынын бір жақын кедей әмеңгері алып, әлгі екі жетім бала соның қолына шыққан еді. Сәрсенбайдың айттырғаны осы молланың қызы Шолпан еді. Шолпанның жасы он төртке жетіп тұрған соң, Сәрсенбай малын түгел беріп, келер жылында алып та қойды. Марқұм Жарас

молла тірі уақытында Шолпанды өзі оқытып, құраннан екі шығып, азырақ хат та танып калған еді. Қалампыр әр уақыт Шолпанды күндестікпен сөзімен де, қолымен де ренжітіп жүрді.

Шолпан он жеті жасқа келгенде, манағы Сәрсенбайдан топ ішінде сүйінші сұраған қыз бала тауып, Сәрсенбай қырық беске келгенде ғұмырында көрген баласы осы еді. Сәрсенбай зор қуанышта болып, шілдеханаға қанша қыз-бозбала жиып, ойын ойнап, қыз бала демей, көлбасын шақырып той қылып, баланың есімін Жамал қойып еді.

III

Жамал – сағынып көрген баланың алды болған соң, ата-анасы қолдан келгенше әлпештеп өсіріп, жасы тоғызға жетті.

Жамалды еркек балаша киіндіріп жүрген соң, білмеген кісі қыз деп ойламаушы еді. Қыз деп айтқан адамдарға ашуланып та қалған күндері болды.

Бір күні Сәрсенбайдың үйіне ескі жолмен оқыған, дүниеде білмеген нәрселерім жоқ деп дұға қылушы бір шала надан молда келіп қонды. Молда тысқа шықпақшы болғанда, Сәрсенбай:

- Жамалжан, тұр, молданың кебісін сал, құман алып шық, - деп жұмсағаннан кейін молда тыстан келіп отырып:

- Бай, осы сіздің мырзаңыздың есімі қалай? Қыздың атын қойғансыз ба? - деді (Жамалды ербала деп отыр екен). Сәрсенбай азырақ тоқтап тұрды да, күлімсіреп: «Тақсыр, мұның мәнісі бар, біз бастан кем кісі. Айымыз да, күніміз де осы Жамал болған соң, өзімізді-өзіміз алдап жүрміз» - деді. Молда бұл сөзге түсініп, біраз ойланып отырды да:

- Сәрсекел! Көңілге солай екені дұрыс та ғой, ләкиінде шарифатта балаға тұлым қою дұрыс емес. Жәнеде бай қызы тоғыз жаста балиға болады. Соның үшін намаз үйретіп, оқытып, шашында қойыңыз. Сіздің мұныңыз алла тағаланың бұйрығына көнбеген секілді болады. Олай болғанда, зор күнә табасыз. Бірақ оқытқанда хат жазып кетерліктей де оқытпаңыз, хұсуса жәдид молдалардан оқытпаңыз, не үшін десеңіз, олар әуелі дін, иман білгізіп, намаз оқытпай, «Иман шарт», «бәдуәм», «әптиек», «әйжіктерді» былай қойып, орыстарша а. б. т, деп орыстың ісін қуаттап, балаңды бұзады, - деді.

Сәрсенбай өзі надан, «молданың өкшесі қисық деген кісі де күнәлі болады» деп жүрген кісілердің бірі болғандықтан, тек молда есімін көтерген кісі болып, біліп-білмей айтса да, мынау шарифат деген сөзге көз жұмып нанушы еді. Сол себепті алла тағаланың әмірі ғой, бұл молданың шарифаты да дұрыс екен деп, Жамалды қызша киіндіріп, шашын жіберіп, оқытуға да разы болды.

Анасы өзі азырақ та болса оқып, ғылым қадірін білген соң, бұл сөзге қарсы тұрмады. Сәрсенбайдың үлкен қатыны Жамалды жан-тәнімен жақсы көргенсіп (тоқалдан туған қызды іші жек көріп тұрса да):

- Ойбай молдеке, ол не дегеніңіз. Жамал қарағым тым болмаса он беске келсін, сонда шаш қоярмыз, - деп өршеленген болды. Мұнан кейін кешікпей қызша киіндіріп, шашын өсіріп, бұрынғыдай ер бала деп көңілдерін жұбатқанды қойды.

Манағы молданың насихаты есінде жүріп, бір күні Сәрсенбай қатындарымен ақылдасты: